

ACC. N:R **M. 10565**: 1-63.

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: folkskoll. G. A. Hartman  
Härad: L. Möre Adress: Peltamäls skola, Vissefjände  
Socken: Vissefjände Berättat av: upptecknaren  
Uppteckningsår: 1948 Född år 1888 i Fägelångö, Vissefjände

Jordbrukets biverksamhet.

s. 1-63.

Lu F 61.

ACC. NR **M. 10565**://LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIVJORDBRUKETS BINÄRINGAR I VISSEFJÄRDA.  
=====

Vår socken, Vissefjärda, är rätt stenbunden och har mager jord. För 75-100 år sedan hade man inga mossar odlade, och då var det särdeles svårt för den hemmansägare, som hade endast liten gård att kunna reda sig, helst som man den tiden hade fullt av barn i stugorna och många munnar att mätta. Dessa småbrukare måste därför tillgripa något vid sidan om skötseln av det egna lilla jordbruket, och uppfinningsförmågan hos smålänningarna lär det inte vara något fel på, då det gäller att finna utvägar till bärgning, vilket följande skildring kommer att ge belägg för.

BRÄNNVINSBRÄNNING.

Innan husbehovsbränningen förbjöds i lag 1855, hade så gott som alla bönder i denna trakt sitt eget lilla bränneri. Min far talade om, att farfar hade ett sådant, beläget alldeles invid boningshuset. På "kalgan", kålgården, som platsen bakom boningshuset hette, låg bränneriet alltså. År 1846 byggdes den mangårdsbyggnad, som ännu finns i Fåglasjö på det hemman, där jag själv är född. Far berättade, att då

ACC. N:R **M. 10565:2.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

han var 1 år, flyttade man in i den nya byggnaden och att han lärde sig att gå strax efter inflyttningen. Under byggandet bodde familjen under sommaren i bränneriet, ty då var det ledigt, eftersom brännandet skedde på hösten och framåt förvintern, så länge man hade några råvaror.

Bränningen var en god förtjänst för de bönder, som var skötsamma och ordentliga, för de övriga rena förlusten. Min farfar var en duktig och karaktärsfast man, ej hemfallen åt superi, varför han genom bränningen och försäljningen av brännvinet fick en extra inkomst i reda pengar. Efter bränningens slut körde man till Karlskrona med varan, vår närmaste stad, där uppköpare fanns. En del av tillverkningen behölls för husets eget behov samt till avsalu hemma till torpare, arbetsfolk och backstugusittare, som icke själv hade bränneri. Naturligtvis söps det allmänt och enligt nutida måttstock ohejdat, ja, t.o.m. småbarnen erhöll brännvin. Till mellanmål kunde de få en slurk "lack", brännvin av svag sort, i en mugg, och en brödkant att doppa, och då småbarn hade "knip" eller inte ville somna, stacks en tygsudd doppad i brännvin, i munnen på dem, varefter det blev lugnt,

ACC. N:R **M. 10565:3.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

enär de väl blev "på kulan".Ruskigt,men sant,för far ljög inte.

Vid bränningen fick man också en värdefull biprodukt,drank,som användes till utfodring av svin och kor samt göddjur av olika slag.

Även genom detta hade man sålunda vinst av brännvinsbrännandet,om <sup>man</sup> var om sig och använde dranken sparsamt tillsammans med annat foder.

Man var därför allmänt missnöjda här,när man 1855 för alltid måste avstå från den kära husbehovsbränningen.

#### SALPETERSJUDNING.

=====

För omkring hundra år sedan bedrevs ett arbete,som kallades salpetersjudning.Det avsåg att få fram salpeter,en vara som man måste ha för tillverkning av bl.a. krut,både för krigsmaktens behov och för jakten.En "sjuare" tog sin råvara i gamla gödselstäder vid ladugårdar,under fähuset osv.alltså på sådana ställen,där urin från husdjuren runnit ner i jorden eller där den fasta spillningen urlakats av regn och snö och detta sedan uppsugits av marken.Hemma vid gården i Fåglasjö visade far på sådana ställen,gropar i marken,där

ACC. N:R M. 10565:4LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

det stått en ladugård i gamla tider och där man tagit reda på jorden samt kokat, sjudit, denna i stora grytor eller kittlar. Sedan man kokat ur ämnet ur jordmassan, höll man på att koka vätskan, tills allt vattnet hade dunstat bort. Det som sedan återstod var salpetern. Att sjuda salpeter försiggick i gamla tider dels yrkesmässigt av särskilda personer, ofta även av bönderna själva, som hade tillgång på råvara, för att få en extraförtjänst vid sidan om jordbruket.-

#### TJÄRBRÄNNING.

I dessa trakter finns det mycket gott om sjöar, omkring 100 st. enbart i Vissefjärda socken. Vid de flesta sjöstränderna är det mossar, som odlats upp under de senaste 75 åren. I mossarna tog man vid odlingen reda på en massa furustubbar, vilka efter upptagningen sönderhöggs som tjärved, alltså rätt smått. Jag minns att jag för 50 år sedan såg en s.k. tjärdal vid en liten göl, Madgöl. Här hade tre personer slagit sig ihop om att tillverka tjära. Det var en mindre jordbrukare, Frans i Oxhagen samt hans son Klas, och en arbetare vid namn "Annersas Alfie" eller Alfred Andersson, som hans rätta namn löd. Jag hade den dagen varit i skolan och besökte tjärdalen under hemvägen.

ACC. N:R **M. 10565: 5.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Tjårdalen var uppförd i en backe samt nedgrävd i jorden i ena änden medan den andra var mera fribelägen, alltså ena gaveln. I denna var en ränna, varifrån den bruna vätskan sakta rann ner i en tunna. Tjärveden brann under lufttillförsel inne i "dalen", och för att det skulle bli varmt bättre och tjäran svettas ur veden fortare, hade man i den motsatta änden, alltså där dalen var nergrävd i backen, en fläkt som drogs för hand. Här utvanns bara ur denna dal åtskilliga tunnor tjära, som sedan avyttrades i Karlskrona, där den hade god åtgång på örlogsvarvet att använda vid tjärning av fartyg, trossar m.m. samt för beredning av beck. Dessa tjårdalar var ambulerande, ty då man uttömt förrådet av stubbar på ett ställe, flyttade man sig till en annan plats, där råvara fanns gott om. Enligt den tidens dagspenningar vid arbete hos bönderna i jordbruket, i skogen o.d. tjänade man betydligt mera vid tjärbränningen, men man fick arbeta nära ett par år, innan lönen för mödan kom, d.v.s. tills tjäran var färdig och forslad till köparen. Första året var det att ta upp stubbveden, hugga den och lägga den till torkning i stackar och sen året efter bränna tjäran. Det var ett hårt arbete samt själva bränningen smorigt och kle-

ACC. N:R **M. 10565:6.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

tigt, men det var intressant och under bränningen inte på långt när så "sletigt" som under upptagning av stubbarna samt småhuggningen.

Det berättades för många sagor om hur skogsarbetare, kolare och tjärbrännare, som arbetade ensamma ute i vilda skogarna, fick besök av "skosnyvan", vilken tjusade till manfolken i fråga. Min mor talade om en dylik historia, som lyder så:

En tjärbrännare sysslade en dag vid sin tjärdal långt ute i djupa skogen, och han var för tillfället ensam. Så kommer en ung och grann kvinna gående fram mot "dalen". Framkommen hälsar hon och ler förföriskt mot mannen. Han är dock på sin vakt, ty han har hört åtskilligt berättas om huldran. Kvinnan frågar: "Vad heter du?" Mannen är inte upplagd på att säga detta utan svarar därför: "Ja själv!" Så går samtalen vidare. Helt oförmodat blir mannen i tillfälle att se ryggsidan på kvinnan och upptäcker då, att hon är ihålig som ett baktråg i ryggen. Hans misstankar blev alltså besannade, att han fått besök av självaste skosnyvan. Oförmärkt tappar han opp en skopa med kokhet tjära, under det han tänker: "Nu ska jag väl ge dej, din lojing!" varpå han i ett huj slänger opp kjortlen på kvinnan och slänger sko-

ACC. N:R **M. 10565: 7.**

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

pan med tjäran rakt upp i ändan på henne. Skosnyvan ger till ett ill-  
tjut och i sin nöd ropar hon på sin gubbe om hjälp: "Jonte, Jonte, ja"  
själv har skållat mina konte!" Hon skrek detta oavbrutet en lång  
stund, och slutligen får hon svar långt utifrån skogen: "Själv göra  
och själv ha, själv göra och själv ha!" Han fattade sålunda, att hans  
äkta hälft gjort sig själv illa, och då ingen hjälp av gubben kom,  
sprang skosnyvan hastigt sin väg, allt under tjärbrännarens hånande  
gapskratt. Av detta blev det sedan i bygden ett känt ordstäv: "Själv  
göra o. själv ha", sa skosnyvan. -

#### MÖBELSNICKERI.

=====

Inom denna bygd med riklig tillgång på virke av alla slag har  
sedan äldre tider manfolken slagit sig på olika slag av träarbete,  
såsom tillverkning av möbler, vagnar och slädar, jordbruksredskap och  
husgeråd av trä m.m. De självägande bönder, som hade små gårdar, hade  
dylikt till biförtjänst, och även en del bönder, som hade större hem-  
man, sysslade på vintertiden ibland med att göra saker av trä för



ACC. N:R M. 10565: 8

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

eget behov. En och annan torpare och backstugusittare arbetade året om med träarbeten av skilda slag med uppehåll då och då på sommaren för att dagsverka hos bönderna i byn eller närmaste orten under brådtid med slätter och skörd, tröskning osv. När det gällde självägande bönder, så fanns det några, som inte hade "trähuvud" och sålunda inte kunde lära sig snickeri o.d., och dessa lejde för sådana arbeten arbetare vid tillverkning av möbler m.m. samt gick i stället borta hos andra och dagsverkade i skogs- och jordbrukssysslor.

Min far var inte träkunnig, men vi hade då en granne, som kunde allt möjligt, från att göra möbler och bygga hus till att fabricera likkistor. Denne man, f. omkr. 1850, var några somrar i Stockholm som byggnadssnickare. Han ägde 1/4 mantal, hade omkring ett 10-tal nöt samt häst och övriga husdjur, mindre, med c:a 10 tunnland öppen jord. Då han reste till huvudstaden under tiden jordbruket skulle skötas - han gjorde vårbruket innan han reste samt kom hem till höstplöjningen - måste han ha dräng under sommaren. En annan bonde från min hemby, som hade bara 1/8 mantal, for nästan vart år till Stockholm och arbetade med snickeri, medan hustrun och barnen fick sköta hemmet så

ACC. N:R **M. 10565:9**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

gott sig göra lät. Grannarna hjälpte dem ofta med en del arbeten mot att bonden, när han kom från Stockholm fick göra återtjänster med snickeriarbeten av skilda slag. Man bytte sålunda tjänster och behövde därför inte ta till pengapungen. De båda nämnda bönderna ville med sina arbeten i Stockholm skaffa sig pengar till avbetalning av skulder på gårdarna, att göra detta genom enbart arbete på gården gick absolut inte den tiden, då produkterna betalades dåligt hemma.

Min morfar, f. omkr. 1825 och bosatt i Eringsboda i Blekinge, var en synnerligen skicklig man i att kunna tillverka många slag av saker av trä, både möbler och husgeråd. När mor gifte sig 1871 fick hon således med sig bohag av trä, gjorda av morfar: bla. en byrå med björkfaner, vars nyckelskyltar var utsågade av ben, fullständig utrustning för vävning o.a. ting.

Uppe på den stora backen i byn bodde på 1870-talet en yrkes-snickare, som hette Carl Rosenkvist. Han hus brann ner sedermera, men jag minns inte detta. Man talade om, att han förut hette Pettersson och att han tagit sig det fina namnet Rosenkvist, när han tog lega som marinsoldat i Karlskrona. Denna tjänst blev honom snart alldeles

ACC. N:R **M. 10565:10**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

förhatlig, varför han tog och själv högg av sig ett finger på högra handen. Så blev han fri från militärtjänsten och slog sig ner i Fågelasjö och gifte sig och byggde hus. Han råkade senare fast för rättvisan samt satt på häkte i 10 år. Han hade nämligen skjutit en antagonist med bössa, men skottet blev emellertid icke dödande. Rosenkvist fick dock det största straff, som då utdömdes för mordförsök, 10 år. Men så fick han påbröd med 2 år, och det gick så till, att han dagen innan han skulle frigges hade latrintunnan i cellen samt med innehållet i denna smort ner väggar, golv och tak. Fängelseledningen fann att fångens vilda mod ännu inte var kuvat, varför han fick nämnda straffskärpning. Det sades att R. efter den betan hade fått nog och att han efter hemkomsten blev mycket ordentlig för att inte på nytt hamna inom fängelsemurarna. Han flyttade efter det huset brunnit ner till en annan del av socknen, där han dog. Rosenkvist var en duktig snickare, som mest gjorde möbler åt folket i trakten, mest dragsängar och träsoffor med lock, stolar, tavelramar och mycket annat, av vilka saker vi även i mitt hem hade åtskilligt. Det är att märka att man på denna tiden inte hade att tillgå fabriksgjort fanér utan själv fick

ACC. NR **M. 10565: //**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

man såga ut detta, varför det var betydligt tjockare än det sedan användas köpta. Man sågade ut faner både av björk och ask, alm och lönn. De billigare möblerna var helt trävita, och därefter hade man sockenmålaren att försköna dem. En sak som mycket tillverkades förr i tiden var kistor av olika träslag och av olika modeller, med eller utan målning och med eller utan "läddika". I mitt hem fanns flera sådana kistor, och efter mors död 1931 köpte jag en av dessa kistor, vilken hon fått från sitt hem och var gjord av hennes farfar. På kistans fasad står målade initialerna S.S.S. och året 1847. Initialerna skall betyda Sven Svensson.

Snickare för ungefär 60-70 år sedan tillverkade mycket med dragsängar. Tidigare hade man haft väggfasta sängar. Så kom även s.k. sängstolar, vilka var i modell som dragsäng eller träsoffa. Den hade lock att lägga på, så att man om dagen använde den som sittplats. Men om man i dragsängen låg i sängens längdriktning så inträffade det motsatta i sängstolen, d.v.s. man låg i utdragsriktningen. En sådan gammal universalmöbel för liggbruk var "rallen", som i inskjutet skick liknade en byrå. Den var i utdraget skick som en sängstol men man

ACC. N:R **M.10565:12.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

låg i den med huvudet åt rummet till. Av bord hade man före min tid i mitt hem mest slagbord, vilka var mycket praktiska, då man vid t.ex. kalas kunde få en mycket stor skivyta och i hopslaget skick tog liten plats. Så kom s.k. rundbord, bestående av två halvcirkelformiga bord med tre ben var, vilka delar ställdes ihop så att ett cirkelrunt bord erhöles. De av hemmasnickarna gjorda stolarna var praktiska och trevliga och av helt annan kvalitet och stil än de sedan kommande pinnstolarna, gjorda på fabrik. Jag såg som barn i flera hem en slags stol med stoppning av svinhår, s.k. sadel, som hade rygg och karm i ett av halvcirkelform. De var låga i ryggen. Vidare började man i min barndom också med gungstolar, mycket bekväma och bra att sitta i, och många hemmasnickare tillverkade sådana både för eget bruk och för försäljning åtminstone till grannar och vänner.

De gamla hemsnickare, som jag hittills talat om, hade den enklast tänkbara utrustning med verktyg: en hyvelbänk med två skruvar, sågar och hyvlar, tvingar och stämjärn m.m. som oundgängligen behövdes för arbetet. I en del snickares utrustning var även en klosåg, varmed man kunde klyva ut de hoplimmade ämnena till bottnar i lådor samt till

ACC. N:R **M. 10565:13.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

baksidor på byråer, chiffonjeer m.fl. dylika möbler. Vanlig lim av djurämnena användes, och för att få limmet att fästa hade man stora skräddarpressjärn till hjälp.

För omkring 50 år sedan fick möbelsnickeriet, hemsnickeriet, en väldig utbredning. Så gott som var gård hade någon av husets manliga medlemmar, som stod och snickrade, mest vintertid, då man inte hade så bråttom med gårdsarbetet. Särskilt på de små hemmanen blev detta hemsnickeri en välkommen biförtjänst. Man tillverkade så gott som enbart enkla möbler: skänkar, kommoder, byråer, köksbord, och dessa såldes sedan till närmaste stad eller någon uppköpare i bygden. Somliga av dessa snickare sålde möblerna trävita, andra fanerade och polerade dem, innan de levererades. Nu hade man tunt, fabriksgjort fanér i mahogny och valnöt, möblerna utsmyckades med svarvade pelare och ben, och som handtag i byrålådorna sattes beslag av mässing. Man beställde svarvade tillbehör av någon yrkesman i orten, och fanér, handtag, lim, skruvar och spik m.m. köpte snickarna av en förlagsman, där sedan de färdiga möblerna såldes, eller i möbelhandeln i staden. Ett mindre antal av dessa snickare, som inte hade gård, stod i verkstaden

ACC. N:R **M. 10565:14.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

är ut och är in, men förtjänsten var dålig, när man räknat ifrån kostnaderna för materialierna, slitning av verktyg m.m. Att börja med hade man ren sprit vid polering, sedermera blev det denaturerad. Men vare sig spriten var av ena eller andra slaget, så tog sig snickaren en klunk då och då. Och var han mycket begiven, så blev det inte mycket gjort vissa tider i hans verkstad. Men jag känner en och annan bonde, som haft hemsnickeri som binäring till det lilla jordbruket, som tog vara på den lilla förtjänsten och som hade virket åtminstone inntagandes, vilken samvetsgrant satte förtjänsten på banken och med tiden uppnådde en bärgad ekonomisk ställning. Men annars var det som sagt dålig betalt: 75 öre till 1 kr. per dag i netto var väl det högsta, som kunde uppnås. En bonde sa också: "Någon vidare förtjänst är det väl inte med det här snickrandet, men man får åtminstone en god matlust!" - Nu är hemsnickernet så gott som bortlagt. Ute i byarna är det en och annan kvar, och de sysslar hela året enbart med sitt yrke. Som hjälp har de anskaffat någon liten enkel maskin, t.ex. en bandsåg, planhyvel och limskiva, men det finns också de, som bedriver arbetet efter gamla primitiva metoder.

ACC. N:R **M. 10565:15**ANDRA SNICKERIARBETEN.  
=====LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Somliga personer både förr och nu har specialiserat sig på annat än möbler, t.ex. tillverkning av vagnar och slädar, laggkärl och dyl. eller också varit slängda i att göra litet av varje i fråga om träarbeten, behövliga för en lantgård. Däuti kan jag även förr mer än nu hänföra tillverkandet av jordbruksredskap, såsom harvar, årder, vältar och plogar. Numera köper man mest färdigt från fabriker både vagnar och släddon samt laggkärl, och när det är fråga om jordbruksredskap så är de ju numera mest av järn och stål. Fortfarande som i gamla tider användes järnbeslagna vagnar och slädar, gjorda av björk, och en och annan gammal laggare står ännu i sin verkstad och knogar.

Vår granne hemma i byn Fåglasjö gjorde åt oss - i början av 1900-talet - allt i träväg: han svarvade t.o.m. själv "hjul-kubbarna" eller navet. Mest fick han reparera, "ringa opp", hjul, d.v.s. sätta på lötar, som gått sönder samt isätta en eller annan eker. När vagnmakaren gjort sitt, återstod det för bysmeden att beslå med järn, så att det skulle hålla ihop och bli starkt, och sen fick bonden tjärstryka.



ACC. N:R **M. 10565: /6.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Jag har i det föregående något nämnt svarvning som ett självständigt hantverk. Vi hade i min uppväxt ett par dylika träarbetare, men de bodde båda i Långasjö socken fast mycket nära mitt hem. Den ene bodde i Karsamåla och den andre i Strängsmåla. Bådas hantverk övertogs av en son på vardera stället, den i Karsamåla hade också en liten gård. Som redan nämnts fick de beställningar på svarvarbeter från hemsnickarna, men de tillverkade också spinnrockar. Särskilt i Karsamåla gjordes vackra och goda "rockar", de tillverkades mest på beställning, men någon gång var de på marknader med sina alster.-

## BYGGNADSARBETEN.

=====

Ett annat arbete, som hade med trä att göra som material, var husbygge. I vår ort fanns förr - för en mansålder sedan - flera duktiga timmerkarlar, som de då kallades, nu vill de heta byggnästare. En sådan som var med och byggde ladugården på min hemgård 1873 hette Jonas Ulrik. Sedermera fick vi i min barndom på början av 1900-talet Petter Johansson i Frostensmåla och Karl Magnus Petersson i Bläsemåla, av vilka den förre var småbonde och den senare backstugusittare. De har

byggt ett stort antal hus, både mangårdsbyggnader, ladugårdar och ut-hus. (Övriga, som fuskade lite i husbyggnadskonsten brukade kallas sk-thussnickare). Då de var hos bönder och byggde, gjorde de allt arbetet; de gick ut i skogen och fällde träd samt högg till bjälkar eller om bonden gjorde arbetet med fällning och hemkörning, så högg de balkar och stolpar intill hustomten. Man byggde alltid förr sommartiden, då både folk och husdjur i gården kunde bo primitivt, men ladugårdarna skulle vara färdiga fullt tills djuren ställdes in i ladugården på hösten. Under tak borde man ha en del av ladugården, så man kunde ha in hö och säd i vanlig tid. Verktygen var enklast tänkbara: en såg, en "bålyxa" och en skrä-yxa, hamare, tång och "ri". Det senare var ett slags ritmått för att få väggplankorna att sammanfalla tätt vid upp-plockningen mellan stolparna. Så hade man ju också navare och stämjärn. Man dubbade, pinnade, ihop väggplankorna med varandra, och likaså slog man ihop balkar med varandra just med dubbar, ty spik var dyra. Att börja med - t.ex. då vår lagård uppfördes - måste man beställa spikarna hos smeden eller på närmaste spikbruk. Inom socknen fanns - 1873 - ett sådant i Linnefors, där man även ut-

ACC. N:R **M. 10565:18.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

förde annat smide, såsom gångjärn, enkla fällbomslåsar, haspar m.m.

Timmerkarlarna gick i äldre tider för dagspenning samt hade också maten på stället liksom alla andra, som utförde arbetet hos bönderna. Dagspengen var högre för husbygge än i jordbruket eller skogen, oftast det dubbla. Fick en jordbruksarbetare, t.ex. slätterkarl, 50 öre per dag, så hade timmermannen 1 kr. Byggnadsarbetet hölls för att vara ett strå vassare än vanligt grovarbete, och bonden måste krusa duktigt för timmerkarlarna genom att inte blott avlöna dem bra utan också ge dem god mat samt dagligen brännvin till maten. Var lördag då arbetet för veckan var slut, var det kutym att samtliga vid bygget skulle ha sitt rus. Annars var det ett dåligt ställe man kommit till. I stället för avlöning i pengar lämnade bonden ofta in natura till sådana timmerkarlar, som inte samtidigt var småbönder, t.ex. när de gick hem på kvällen en kaka bröd eller några skålpund fläsk, en ost eller en smörtrilling och en mjölkskvätt. Detta avräknades sedan från kontantbetalningen, då arbetslönerna gjordes opp. Den som var "bas" för bygget, byggmästaren, var något högre avlönad och skulle ha lite extra favörer i fråga om spendering.

Vid allmänna byggen, som vid uppförandet av t.ex. ett skolhus, fick byggmästaren åtaga sig arbetet per entrepenad för en rund summa. Sen fick han leja arbetare och betala dem arbetslön. Då fick arbetarna hålla sig med maten själv givetvis, och var de långväga ifrån så hyrde de insig, både byggmästare och timmerkarlar, i byn hos bönder eller torpare, där hustrun på stället lagade riktig mat till den. Om de gick till och från, hade de matsäck med sig och åt lagad mat hemma morgon och kväll.

Taklagsölet var en efterlängtdad tidpunkt för timmerkarlarna. Om man byggde hos en bonde, var det naturligtvis han som skulle bestå kalaset, som alltid slutade med att samtliga arbetare blev redlösa av öl och brännvin. Vid ett allmänt bygge var det i stället byggmästaren, som hade att spendera på sina arbetare, så fort kransen hade fästs opp över takresningen. Numera vid allmänna byggen går det ju vanligen så till, att byggmästaren ger sina arbetare en extra dagsavlöning i st.f. spendering, men fortfarande håller seden i sig att det ska vara taklagsöl med mat, kaffe och spritvaror, särskilt då bygget utföres hos en enskild person här på landsbygden.

ACC. N:R M. 10565:20.LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

De gamla timmerkarlarna samlade i regel inga förmögenheter på sina jobb, kunde de reda sig dag för dag var det inte mer. Ofta lärde de sig under anställningen att festa, och sen användes mycket av förtjänsten på brännvin hemma och tillsammans med kamraterna. En och annan var dock "tavarlig" och gömde och sparade, så att de stod sig gott samt senare kunde köpa sig gård och grund. I synnerhet var detta fallet med småbrukarsöner, som var med sin far och byggde, och senare kunde de själva åtaga sig byggen och tjäna kontanter vid sidan om arbetet på det lilla hemmanet. Detta att ha byggeriet som bisyssla vid sidan om jordbruk praktiseras fortfarande här i orten, ute i byarna, medan i samhällena etablerat sig byggmästare av en annan typ: de anställer arbetare och bygger i regel året om, sällan hos bönder utan oftast i det samhälle, där de slagit ner sina bopålar. På senaste åren har man övergått delvis från trähus till andra materialier, t.ex. poolsten, av cement, och de gamla timmerkarlarna "timra" numera inte enbart alltså utan får taga till mursleven. Detta gäller inte bara vid uppförandet av bostadshus, utan man har också börjat sätta upp ladugårdar (fähuset) av cementblock.-

ACC. N:R **M. 10565: 2/.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIVTILLVERKNING AV TRÄSKOR.  
=====

För en mansålder sedan och därförut gjorde man de flesta saker man behövde av trä:möbler,redskap,husgeråd,verktyg och t.o.m. fotbeklädnad - jag menar träskor.När de först började användas här i vår ort är inte så lätt att säga,men i varje fall har de begagnats i vardagslag flera århundraden.Men det märkliga är,att de nu är praktiskt taget avlagda här,och jag tror att många av barnen och ungdomarna i vår tid aldrig sett träskor. De har som arbetsskodon avlösts av trätofflorna och gummistövlarna,vilka alldeles säkert är bättre åtminstone när nog fötterna bättre i den fotklädseln än i träskorna.

Men träskorna hade i alla fall många fördelar:de var för det första billiga,en egenskap som värdesattes främst,så fanns det gott om trä för att tillverka dem,och sist så var de varma.Nackdelarna med em var som förut sagts att de gick ganska illa åt fötterna:träskoknölar kallade man ju också sådana upphöjningar på vrister och annanstans på foten,som uppkom genom träskornas skavning.Och var det snö och slask,så blev man våt om fötterna,och så var de tunga att

ACC. N:R **M. 10565:22.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

gå med, helst när snön klampades under dem och när det hängde vid jord och annan smuts vid dem.

Man hade träskor alla tider på året till vardags, från och med den allra tidigaste barndomen. De allra minsta barnen hade läderskor, ofta beslagna med tåhättor av mässing, de var "tåsnobbade" som det sades. Men redan i och med skolans början var man förtrogen med träskorna, och så följde de en hela livet i vardagen. Till kyrkan och på kalas gick man förstås inte i träskor, men på färdevägarna, till staden t.ex. med foror, var bönderna klädda i "albottiner". T.o.m. inne i stugan hade man träskor på fötterna, för golven var ju så kalla under vintrarna, att det inte räckte med strumpsockorna. Men då hade man särskilda träskor för innebruk: de var smäckra, "tingliga", och lätta, ofta målade i vacker färg. Uteträskorna sattes i förstugan, längre kom de inte, om det var ett rejält och renligt hus.

På vintrarna då det var mycket snö och man skulle arbeta i skogen, köra hem ved osv, hade man skodon, som kunde sägas vara en korsning mellan läderstövlar och träskor. Träskostövlar kallades de också: vanliga träskor, på vilka fästs stövelskaft, lustiga att se på men

ganska praktiska i användningen. När läderstövlarna var utslitna, så skar man resolut av skäften och apterade dessa på ett par nya träskor, och så hade man ett par träskostövlar till billigt pris.

Skolbarnen på min tid - för jämt 50 år sedan - gick alla med träskor till skolan. Vintertiden på obanade vägar blev det förstås snö under fotsulan, d.v.s. träskorna blev halva av snö, och kanske därjämte strumporna var sönder. Då sken bara skinnet rött fram genom strumphälarna. I allmänhet måste man vid begagnandet av träskor ha minst två par strumpor, för att motverka kyla och skavning, och ytterstrumpan hade man då sulad med tjock doffel eller kanske kalvskinn. Värst var när det klampades under: då höll man på att alldeles bryta av benen eller åtminstone vricka fötterna. För att hindra snön att fästa sig under träskorna brukade man smörja in dem med fotogen eller isteflott, men det varade bara en kort tid. Träskorna på vintern, våren och hösten var i allmänhet nya, medan man under sommaren hade de slitnare, då marken var torr. Men för det mesta lufsade både äldre och barn mycket barfota under arbetet på sommaren, var det fråga om att "sko sig" så tog man träskorna på de bara fötterna, "gick kippe".



Jag minns när vi under smällkalla vintrar tröskade med slaga på logen, hur vi småpojkar frös om fötterna. Men då var det att skyn da in i stugan, ta träskorna fulla med glöder ett ögonblick och sen ta på sig dem. Denna procedur fick med jämna mellanrum upprepas under arbetets gång.

I skolan fick vi ha träskorna på oss i skolsalen under lektionerna. Det var ett fasligt rammel och då då 60-70 barn samtidigt rusade in i förstuga och skolsal, och även under timmarna dånade det när fötterna rörde sig under långbänkarna. Och man kanske med flit rörde på de träskoklädda fötterna för att åstadkomma så mycket buller som möjligt och förarga läraren. Nu finns det som väl är inga barn i skolan med träskor, inte ens trätöfflor förekommer mera, utan det är pjäxor och gummistövlar under snö och slask, under sommaren och annars då det är vackert gummilågskor och sådana av läder samt sandaler. Då jag var barn var det vårt största nöje när vi kunde få slippa att ha skor på fötterna: så fort som det blev någorlunda varmt frampå våren, tog vi av oss barfota, och sen var vi det ända fram till dess det blev kallt, ja, nästan tills snön kom. Nu är inga barn barfota!

Ett par träskor i min barndom kostade inte mycket: man gav för vuxna 25-33 öre hemma hos träskomakaren, barnskor var billigare. Men den tiden var det ont om pengar, och för att göra träskorna hållbara, beslog man dem under med bleckplåt och om vristen slogs ett band av plåt, ty ofta hände det att träskorna sprack jus på vristen, då det bände där vid gången. Denna gjord fästes inunder med småspikar, kardnubb, som därför här fick namnet "träskospik". I brist på en sådan bleckgjord kunde man använda en ståltråd, apterad på omskrivna sätt. När det var halt på vägarna, isgata, eller då man skulle gå på isen på sjön, slog man broddar, t.ex. vanliga hästkosöm, inunder både i häl och tå. Det var ju bra, men det förargliga för oss barn var, att sen gick det inte att slå kana. Obroddade träskor var alldeles idealiska just för den sporten och den mest utövade, då vi varken då hade skidor eller skridskor, det senare möjligen, men det var då fråga om hemmagjorda i bysmedjan av någon gammal lie, där järnen var fastsat- ta i träskivor. Sådana skridskor kallades just därför träskridskor. De var inte alls oävna, det kan jag intyga, då jag ofta brukade använda dylika.

ACC. N:R M. 10565:26.LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

I mitt hem var vi omkring ett tiotal personer, som samtidigt använde träskor till vardags, och två-tre par om året slet vi opp var. Nu var det så, att vi på vårt hemman hade en torpare, som var träskomakare. Han betalade inte något arrende för sin tomt och för den lilla åkerbiten omkring stugan utan far hade kommit överens med honom, att han skulle lämna oss träskor, så mycket vi slet. Det blev säkerligen inget billigt arrende, trots att träskorna var ganska billiga, ty vi var ju då inte alls rädda om dem, varken beslog eller gjordade dem som folk annars brukade göra. När man behövde var det blott att gå efter sig ett nytt par, utprova av mästerns lager eller ta mått och sedan hämta. Ett träskomått gjordes av en pinne, som skars av i längd som foten. För att mästern skulle veta vristhöjden, skar man en skåra i pinnen just för den.

Träskor kallades som jag skrev ovan i folkhumorn "albottiner", och faktiskt fanns det inte något bättre virke för träskor än al. Det var löst att arbeta i, ganska starkt samt när det blev torrt mycket lätt. I brist på al kunde man ju också göra träskor av björk, men som sagt det bästa virket var no i alla fall al. Den enda avsättning man

ACC. N:R **M. 10565:27.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

hade för al på gårdarna den tiden var att sälja det till träskomakarna. Allt virke förresten var lågt betalt då, och al lämpligt till träskor, alltså stockdiameter av 6-3 tum gällde i 3 öre alnen. I vanliga fall åtgick en aln till ett par träskor, en avbränning som mästare hade att räkna med.

Träskomakeriyrket utövades av många förr i tiden men är nu i stort sett utdött. Här i bygden hade vi enbart i denna skolroten tre med detta som enda levebröd. Två av dem var därjämte soldater, men då "mötet" varade blott sex veckor om året, så kan man ju räkna också dem som ständiga utövare av yrket. Dessutom kunde många av bönderna i bygden och andra personer göra träskor, åtminstone för eget bruk, men de blev ju inte så "goa å gå mä" som de som tillverkats av de "riktiga" träskomakarna. Soldaterna Almgren och Lönngren var skickliga och "fortfarna" och hade god kundkrets i byarna omkring, men hela deras tillverkning gick ej åt hemma i orten utan de gjorde på lager samt for sen till Karlskrona och sålde dem till affärsmän där, vilka i sin tur sålde till fiskrbefolkningen från öarna. Almgren upphörde först av de nämnda med att göra träskor, då han i stället slog

sig på stenarbete, brunnsgrävning o.d., som han tyckte betalade sig bättre. Vid träskobänken, om han fick stå vid hel dag, kunde han göra ända till 10 par, och sedan putsade han till dem på kvällen. Lönngren dog för blott fem år sedan, och han hade enbart som yrke att göra träskor. Men då han hade stor barnskara, hade han det ganska darrigt med ekonomin, åtminstone tills barnen vuxit upp och gett sig ut. Det är att märka, att ingen av Almgrens eller Lönngrens pojkar lärde sig fädernas yrke; de tyckte väl att det betalade sig dåligt, vilket man kan hålla med dem om.

"Vår" träskomakare, han som bodde på min föräldragårds ägor, hette Carl Johan Carlsson. Han var en liten, mycket småväxt, fet och jovialisk man, men hans arbetsprestationer kunde inte jämföras med de båda soldaternas. På grund av sin ringa längd kallades "vår" mästare då han inte hörde det aldrig annat än Lill-Kal-Joan eller Träsko-Kal-Joan. Mer än två-tre par per dag gick inte hans prestation upp till, men hans skor var små mästerverk i både passform och att se på. Då under många år barnskaran uppgick till omkring 10 st., så hade familjen det dessa år ytterligt fattigt. Men hur det var, så gick det, tack

ACC. N:R **M. 10565:29.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

vare människors barmhärtighet. Det var många brödkakor och kannor med mjölk, de fick bara från vårt hem, och i handelsboden var man så snäll som möjligt och gav dem kredit på mjöl och socker och kaffe m.m. Tidvis var det så svårt, att hustrun bad om avkokta ben, vilka hon sedan skulle koka på om igen! De odlade lite potatis på sin jordbit, de hade egen gris, höns och tidvis även ett par getter, så de klarade sig hur det nu kunde gå till. Kaffe och bröd, sill och potatis och lingonmos, en mjölkslurk till de minsta måste de ju ha, och bättre blev det när barnen blev i skolåldern. Då gick de och plockade bär, då dagsverkade de hos bönderna, och efter det de gått och läst för prästen tog de tjänst på gårdarna. Sen for de till Danmark på somrarna, och slutligen till Amerika, alla 10 utom den yngsta, som fortfarande bor i Sverige. Och när barnen kom ut, så skickade de eller hade med hem pengar till föräldrarna. Särdeles bra fick de gamla, när det oavbrutet kom amerikabrev med anvisningar eller inlagda dollarsedlar. Då var mästern bara ute i verkstaden för ro skull en stund då och då, goddagarna hade kommit efter den onda tiden. Elakt folk påstod, att Kal-Joan satt på sin höga stol vid bordet med ett ägg i var hand och konjaksflas-

kan på bordet! Hustrun dog omkring 1910, han gifte sedan om sig och flyttade från vårt torp till en avlägsen by i Vissefjärda. Husen såldes till rivning, och endast husgrunden samt några förvildade syren- och krusbärsbuskar visar, var träskomakaren Carl Johan Carlsson levat och slitit i sitt dåligt betalda yrke.

De verktyg, som en träskomakare använde, var rätt få: en liten yxa, handyxa, en vanlig vedsåg, navare, sked, häl- och tåjärn samt bandkniv var hela utrustningen. Ämnena fastsattes med kila i en bänk, där de grävdes ur samt slätades inuti. De formades med yxan och slätskärningen utanpå skedde med bandkniven, vanligen om kvällarna. Så fort pojarna blev så stora, att de kunde hantera bandkniven, så fick de slätskära träskor. Man hade förskinn på sig samt en träskiva, mot vilken man skar. Sen numrerades träskorna, så man skulle veta vilka som hörde ihop, t.ex. 1-1, 2-2 osv. Mor Tilda tog sen hand om skorna: för att de inte skulle spricka i kappan och i spetsen värmdes de mot lågan i spisen varefter hon tog och gnodde med en kokt potatis. Det kallades att "bränna dem". Så borrhades små hål på innersidan och så bands de ihop par om par med smala vidjor och björkkvistar. Och sen var de färdiga att föras till staden och säljas.

ACC. N:R **M. 10565** : 3/SMÅSLÖJD I TRÄ.  
=====LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

I Pellamåla by, Vissefjärda, just där min skola är belägen, bodde i ett 50-tal år, fram till 1910, en man, som sysslade med att göra lite saker i trä, såsom skoffor stora och små, slevar, smörfat, skedar m.m. dylikt. Han hette Petter Olsson men kallades på ryggen Skoff-Petter eller Skoff-Pellen. Hans hustru hette Emma och var liten, sned och puckelryggig. De bodde i en liten stuga i utkanten av byn, mycket vackert i en grön äng, nära två sjöar. Gumman Emma städade många år i gamla skolan, då jag själv var elev där, och vi tyckte hon var så snäll och ömhjärtad. De hade många barn, hon och Petter, så det gällde att arbeta både tidigt och sent. Som bevis på hur de fattiga förr underbetalades kan nämnas, att Emma fick hela 5 kr. för hon städade i skolan en hel termin, och hon skulle också städa och elda och hugga veden! Men fem kronor är ju pengar, och på den tiden, för 50 år sedan, fick man rätt mycket för den summan, åtminstone om man jämför med nu-tiden.

Ja, Petter var således hantverkare och arbetade för det mesta med att göra skoffor och annat, dels på beställning av bönderna i



bygden, men han gjorde också i "förlager" samt sålde ibland på marknader, ofta i ortens handelsbodar och en och annan gång reste han in till stan (Karlskrona) samt hade där sina särskilda avnämare. Hans verktyg bestod av vedsåg, bältyxa, handyxa, "kärsla" eller hacka, slätjärn, vanlig kniv samt bandkniv och några skölpar. Som virke hade han för det mesta liksom träskomakarna al, men också andra träslag, såsom björk, asp och lind. De stora skofforna liksom de mindre gjordes av en stockhalva: han sågade t.ex. av ett lagom långt ämne av al och klyvde detta mitt itu. Av en sådan halva blev det en skoffa. En stor sådan behövdes av alla för snöskottning, man hade sådana skoffor att ösa i potatiskällaren eller sädesbingen med. Skaftet var långt, så man fick sköta den med båda händerna. Mjölkskofforna var avsedda att handhas med en hand och de var betydligt mindre än de förstnämnda. Olika storlekar av dessa gjorde. Så var det slevar att röra med i grötgrytan, skedar att ta opp smör med ur kärnan, vilka skedar hade runda skedblad, samt skedar att äta med. Dessa sistnämnda gjordes ofta av lind, de blev snövita och lätta. För 50 år sedan och långt senare var det mycket vanligt med sådana skedar på matborden eller mattavlorna. Då

mororna kärnade smör, togs det opp i ett runt fat av trä. I ett sådant fat gick det bra att arbeta smöret, för det hängde inte vid i botten eller på sidorna. Vidare gjorde han småtråg, i vilka man lade opp kött och inälvor vid slakt, tråg för småbak samt hacktultar (hackdaljor), i vilka man hackade kött och inälvor m.m. när man gjorde korvar, köttbullar. Det var inget annat sätt att tillreda köttbulls- eller korvsmeten än hacka med en liten handyxa, ty det var före köttkvarnas tid. Petter var skicklig i arbetet, men priserna på hans alster höll sig låga, varför hemmet var ytterst fattigt under många år. Bättre blev det då barnen den ene efter den andre gav sig ut att tjäna sitt bröd själv.

Petter var en stor vän av naturen, och på sin lilla åkerlapp vid stugan planterade han suraplar, vilka han ympade med ädla sorter, och på vårarna var stugan inbäddad i fruktblom. När han tog sig en paus i arbetet drog han en tradilutt på sitt magdeburgerspel och sjöng en stump till. Hans trogna Emma dog långt före honom, och när så barnen alla var utkomna, hade han det ganska enformigt i sin stuga. Men han arbetade så länge han orkade och spelade också. Nu finns inte mer än fruktträden som påminner, att här förut stått ett litet hem.-

ACC. N:R **M. 10565:34**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Räfsor var en annan artikel i trä, som tillverkades av ett par slöjdare här i orten, samt lie-orv. En sådan gammal slöjdare var en f.d.soldat, som hette Sjö. När jag var barn, var han i 80-årsåldern, men han arbetade i sin lilla stuga, så länge han orkade. Det var två sorters räfsor, en kostade 25 öre stycket och var enklast tänkbara, då den bestod av en smal gran som skaft. Detta hade kluvits i storänden och böjts i sär, och på dessa bägge ändar var "kålet", huvudet fastsatt. Han kunde väl göra ett par sådana räfsor per dag, och då ansåg han det inte dåligt. En dylik räfsa kallades granskafta-räfsa. Den andra sorten var med skaft av ale. För att kälet skulle få stöd räckte det inte bara med att det var fastsatt mitt på skaftet, utan en båge av en smal tillskuren ekgren var fäst på skaftet nerevid och i två punkter på kälet. Kälen var alltid av ask liksom räfspinnarna, antingen på den förstnämnda räfsan eller den sistnämnda, som benämns alskafta-räfsa. Denna räfsan var ofta dekorerad med utskärningar på skaftets nedre del, och käl och skaft nedtill var målat rött eller grönt eller annan gräll färg. För en sådan räfsa betingade sig Sjö hela 75 öre i arbetslön och behövde ett par dar för att göra den.

ACC. N:R M. 10565:35LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Sjö gjorde också lie-orv, lätta och tingsliga, och lie-kaggarna var utomordentligt välgjorda, så av dem fick man inte blåsor i händerna av. (Lie-kaggar kallas här de två handtag på orvet, som man håller i, när man brukar lien, och de måste vara växta krokiga för att bli starka). Sjö hade varit med på bevakning på Gottland under Krimkriget, och han kunde berätta många minnen därifrån.

Efter Sjö kom en annan slöjdare, som specialiserat sig på samma föremål som han, och även hans räfsor och lie-orv gick åt som smör. Nu köper man sådant i närmaste handelsbod, och förmodligen är dessa slöjdalster gjorda i fabriker, åtminstone orven. Räfsor görs fortfarande av slöjdare i orten, det har jag erhållit uppgift av handlanden om.

## KORGMAKERIARBETEN.

=====

Alltid har man här i trakten haft gott om enbuskar, och detta är ju så gott som ett ogräs i skogen. Men man har också lärt sig att utnyttja detta virke för många ändamål. Utom som störrar vid byggandet av gårdsgårdar, har man av ålder förfärdigat korgar o.a. ting av ene. Mest har det varit fråga om korgar, som man haft att plocka potatis

under skörden och haft användning av på andra sätt också. Här använde man förr bara en typ, den med en grepe på ena sidan, vilken gjordes mera flat, då man vid bärandet hade den sidan vänd mot kroppen. Sådana korgar kallas också efter användningen (den huvudsakliga) "pärnakarga" (potatiskorgar). På senare år har man också börjat göra s.k. kolfat med två handtag, men den gamla sortens korgar finns fortfarande kvar. De görs i storlekar för 1 skäppa,  $\frac{1}{2}$  skäppa samt  $\frac{1}{4}$  skäppa eller fjärding. Enstammarna klövs först mitt itu, och sedan skars de till på den rundade sidan, så man fick strimlor av ett par-tre mm:s tjocklek att fläta med.

En mycket använd häck, kallad ryss, var gjord av flätverk av ene. Den var mycket vanlig förr och utgjordes av två typer, beroende på vad den skulle användas till: potatisryss och kolryss. Den förstnämnda var c:a 3 m. lång samt vidare upptill än nere vid bottnen, vilken utgjordes av en bräda. Såväl längdsidorna som ändsidorna lutade inåt nertill. Först gjorde man en vanlig pinnhäck, och sen flätade man sidorna med ene-strimlor. Häckens höjd var c:a  $\frac{1}{2}$  m och bredden passande till vanlig arbetsvagn. Det finns troligen någon sådan potatis-ryss

ännu kvar i byarna, men efter detta tillverkas säkert inga fler. Då min far och andra med honom körde till Karlskrona i min barndom, hade man ryssen som lasthäck, och i den hade man fläsk och kött, en levande kalv, säckar med potatis m.m. I de bågge långsgående häckstängerna hade man järnringar fastsatta för i dem kunna hänga mindre potatiskorgar, i vilka man medtagit ägg till stan för att sälja. För att äggen skulle hålla, hade man packat in dem i korgarna bland mjuka och fina havreagnar. När äggen sålts tömdes agnarna ut, och i de tomma korgarna lades den inköpta strömmingen att ha med till hemmet. När ryssen var tom, lades en åkbräda tvärs över häckstängerna, och det gick galant att sitta så, det har jag själv provat på.

Kolryssarna var ena stora åbäken: längden överensstämde ungefär med potatisryssens, men de var över 1 m höga, så när körsvennen körde, måste han stå upprätt på botten, och då syntes bara huvudet över kanten. Kolet såldes till Karlskrona: till örlogsvarvet, smeder, guldsmeder och skräddare m.fl. Då bönderna sedan körde hem, stod de således i häckarna, sotiga som morianer, och då de oftast också var fulla och skrålade och körde i kapp, var det en sorglustig syn att skåda!

ACC. N:R M. 10565:38.LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Ett annat slag av flättningsarbete, som förr ägde rum, var tillverkning av s.k. språta-mjårdar för insjöfiske. Sådana gjordes helt ene liksom förut beskrivna korgar och ryssar. Men till mjårdarna för att binda ihop och göra de finare böjningarna användes icke blott enstammar utan också ene-rötter, som skars till på samma sätt som "språtarna". Dylika mjårdar görs även nu fast i mindre utsträckning än tidigare. I det föregående omtalade soldaten Almgren kunde ned att tillverka sådana mjårdar. De har dock numera utträngts av mjårdar av galvaniserad ståltråd av olika storlekar och form. Språtmjårdarna är med endast en ingång och lades ut vid en vase (risvåle) under fiskleken på våren. Även vid andra tider var de utmärkt fiskliga, och all sorts fisk kunder erhållas i dem, t.o.m. ål. Många hade dem placerade i en bäck, som hade förbindelse med en sjö, och vid vår- och höstfloderna gick det bra att ta ål. Mjården lades med öppningen åt det håll, varifrån strömmen kom. För att inte fisken skulle gå förbi på sidorna om mjården, om bäcken var bred, täppte man till så att ej fisken kunde gå åt annat håll än just in i mjården. För att kunna ta ur event. fångst, var det en öppning på sidan med tunn träskiva som kunde tas ur och sättas in igen. En gammal god typ och hållbar.

Det kan till sist nämnas rörande korgflätning, att de s.k. språ-  
tarna skars till med bandkniv, och därvid använde man en särskild  
stol eller bänk, som fasthöll enekäpparna. Att fläta korgar frestar  
händerna mycket, så för den ovane blir det både blåsor och sår, men  
efter en tid är händerna barkade och hårda, så att inget biter på  
dem. Jag kan även tala om, att förr gjordes korgen eller mjärden en-  
bart av trä, medan man nu i st.f. vidjor har galv. järntråd som för-  
stärkningar. - Korgarbetena utfördes förr av bönder för eget bruk, av  
de jordlösa till försäljning i bygden. Antingen beställde man eller  
också köptes på marknader eller av kringvandrande eller -körande  
personer. I våra trakter, närmaste by, finns ett par karlar, som gör  
enekorgar såväl av den gamla typen som s.k. kolfat. De lämnar ibland  
ner av korgarna till försäljning i närmaste affär, men många går di-  
rekt till korgmakarna och hämtar varan hos dem. Där korgmakeri drives  
av flera i samma bygd går man illa åt enevirket, och det händer att  
det tar slut, så att vederbörande får skaffa virket ganska långt från  
hemmet. Och det händer även, att lantbrukarna säger stopp och inte  
som förr låter korgmakarna hämta virke fritt och hur mycket som  
helst.



ACC. N:R M. 10565: 40.Näverslöjd och barkskalning.  
=====LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV  
—

Då jag hittills så mycket skrivit om träslöjd måste jag även något nämna litet om bark. Särskilt var det näver, som tidigt var en viktig handelsvara och som köptes av näverslöjdare samt för taktäckning. Dessutom använde bönderna själva ju näver vid husbyggnad, både på bostads- och uthus.

Då man sålde näver, var det här i orten mest fråga om handel i Karlskrona. När näverbuntarna torkat, forslades de till stan. Även här var det väl i gamla tider fråga om tak, men även som råvara för slöjd kan man väl tänka sig att den användes i staden. Fiskarna köpte näver till flöten och påsar på sina nät. Det fanns väl även dosmakare, som tillverkade snusdosor och dyl. Här i Vissefjärda fanns en man som jag minns, vilken hade dostillverkning som enda utkomst. Om han köpte nävern eller helt enkelt skalade av själv i böndernas hagar är jag inte säker på vilket, troligen var det det senare.

Barkskalningen var sedan mer än en masnålder tillbaka vanlig och förekommer fortfarande, dock flår man inte numera björkbark. Den tillvaratogs samtidigt med nävertäkten samt torkades väl, varefter

ACC. N:R **M. 10565: 41.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

den tröskades med slaga på logen så smått som möjligt. Denna bark såldes i Karlskrona, och fiskare köpte den för att med den impregnera och färga näten bruna. Så skalade man förstås granbark och ekbark, som ännu förekommer, och den säljes till garvningsändamål. Ekbark skalas mindre än förr, då man i stället säljer ekved (garvämnesved), då även ekgrenarna tas med.

Förr - kanske också nu på sina håll - överlät skogsägaren till vem som helst skalningen av granbark, då en skogsavverkning skulle ske, på så sätt, att arbetarna utförde arbetet och fick hälften av summan för barken, andra hälften gick till skogsägaren. Nu får arbetaren hela inkomsten av barken, för att skogsägaren - bonden eller virkeshandlanden - åtminstone ska få massaveden skalad och huggen, likaså sågstockarna i ordningställda.

Lindbark tillvaratogs allmänt av bönderna i äldre tider för att erhålla bast, en artikel, som brukades på många sätt: till rep, att binda säckar med samt att tillverka mojsar av. Dessa mojsar (mesar) sattes på mularna på oxar och hästar, när man arbetade med plöjning o.d. för att djuren skulle avhålla sig från att nafsas åt det gröna under arbetet. Nu finns det sådana mulkorgar av galvaniserad järntråd. -

ACC. N:R **M. 10565:42.**REPSLAGERI OCH NÄTBINDNING.  
=====LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Naturahushållningen på den tid jag var barn omslöt så gott som allt, vad man behövde i ett bondehem. Sedan har undan för undan denna fått maka åt sig mer och mer, och snart är den helt försvunnen. För en mansålder sedan var det att gömma alla pengar, man kunde komma över, inte köpa i bodarna utan själv tillverka, det som behövdes av mat, kläder och husgeråd. Det var en enkel ekonomisk princip.

I min socken var repslageri inget ovanligt, jag menar att många bland de äldre bönderna kunde den konsten samt även hade enkla redskap för tillverkningen samt även råvara, blånor(lin). Jag såg som liten pojke på, när en av byns gamla odalmän gjorde rep, men han hade i st.f. blånor bomullsgarn, oblekt och otvinnat. Han gjorde sig tömmar till oxarna och hästen av detta material. Det blev starka, praktiska rep, ty bomullsgarnet blev starkare än om man använt lin. Ute i en annan del av socknen fanns tills för blott några år sedan en man, som bedrev repslageri som yrke, och detta hade han utövat hela sin tid. Nu har vi ingen repfabrikation inom socknen längre, varken till husbehov eller för avsalu.

En binäring till jordbruket har alltid i denna ort varit fiske i de till ett hundratal uppgående större och mindre sjöarna. Det var fråga om enbart husbehovsfiske, sällan till försäljning, utom då man under leken på våren sålde lite i byarna, t.ex. braxen från sjön Törn och Bockabo-sjön. Nu har det de senare åren blivit s.k. gemensamhetsfiske i ett stort antal sjöar, och det fiskas betydligt mindre nu än förr, trots bättre redskap och allting. Bönderna har i regel knappast tid under den tiden på året, våren och sommaren, då det lönar sig bäst att fiska i insjöarna, utan det blir mera sporadiskt. Och många bönder fiska inte alls numera.

Jag har tidigare i denna uppteckning något berört, att man fiskade med hemgjorda mjärdar av "språtar". Även näten förr var helt hemtillverkade. Nästan varje bonde och torpare och andra i orten kunde konsten att binda och montera nät av alla slag, såväl vanliga som notar och håvar. Som material hade man lin: tågor spanns fint, och sedan bands näten av sådan tråd. Färgningen skedde med växtfärger, såsom mossor eller bark, och även telnarna var gjorda av lingarna. Flöten gjordes av näverbitar, som rullades ihop genom att man la dem i kokar-

de vatten. Till sänken (tyngder i underkanten) hade man vanligtvis påsar, sydda av tyg, och i dessa påsar stoppades in småstenar eller sand. En och annan av de äldre bland befolkningen i socknen kan ännu binda eller reparera ett nät, montera och göra det sjöfärdigt. Men man har även om konsten finns kvar funnit, att det är billigare att köpa slingorna färdiga samt endast själv "skjuta" det. De allra flesta nu köpa näten från fabrikerna sjöfärdiga och i regel är de mera fiskliga än de helt hemmagjorda eller hemmamonterade. Själv köper jag färdiga nät, och småreparationer gör jag själv. Skulle näten gå sönder mycket, har jag en person, som jag överlåter arbetet åt.

SMIDE OCH BÖSSMAKERI M.M.  
=====

Smideskonsten har så långt jag minns och långt förut utövats av särskilda hantverkare, vilka i allmänhet bedrivit yrket i mycket primitiva smedjor och med enklaste redskap. För den här orten har i omkring 100 år samma släkt innehaft smedjan: arbetet har vanligen bestått i att beslå vagnar och kälkar, årder och andra jordbruksredskap, reparerat dessa samt skott hästar och oxar. Tillverkningen av

liar, yxor, hackor, järnspekt, knivar m.m. hörde i äldre tid till smedens arbete. Den "smed-dynasti", som vi haft i orten och har, började med Daniel (Dängel) Petersson, fortsattes av sonen Sven Danielsson (Sven Dängel) samt utövas nu av den förstnämndes sonson Amandus Danielsson (Mandus eller bara Masse). Den sistnämnde har kombinerat smedjan med cykelförsäljning och -reparationer.

En tillverkning som de båda äldre av ovanstående smedsläkt utförde var knivsmide. De gjorde matknivar att äta med i vardagslag (kal<sup>l</sup>ades därför Dängla-knivar). Som hylsa nederst på skaftet hade de kopparringar, gjorda av avfilade stycken av remingtonpatroner, senare av mauserdito. Vidare tillverkade de knivar, som användes vid slakt, s.k. stockknivar (att sticka med). Liarna den äldste Dänglen gjorde var mycket klumpiga samt hade inte något gott beröm av dem som brukade dem. Man var så försiktig förr, att om en lie bräcktes, gick man till smeden och satte på en "bot", som nitades fast. Under tiden jag minnes har man alltid köpt liarna från fabriker, och har lien brustit, har man inte besvärat sig att reparera utan kastat bort den och köpt en ny. Dessa hemsmeder eldade i gamla tider med träkol, senare

stenkol, men man blandade opp varan med "katar" från masurbjörkar (de skrovliga barkstyckena nederst på stammen). Där björkar avverkats gick man och tog reda på barken på stubbarna, och detta blev ett inte oävet bränsle att blanda kolen med i ässjan. När gamle Dängel överlätit smedjan till sonen Sven, satt han och drog bälgen åt sonen, och sedan Sven lagt upp, gjorde han likaledes samma lätta arbete åt sin efterträdare.

Före denna smedsläkt kom till bygden, var det en smedja i Bläsmåla by (samma by varifrån den av Vilh. Moberg omskrivna Bläsmåla tjuven var kommen), men han dog ung, och han efterlämnade ingen son, som ville träda i faderns fotspår. Men denne smed var bekant för sin skicklighet att "borra bössor" samt även färdigställa dem med lås och allt annat. Det är väl i det närmaste 100 år, sedan han dog, men hans änka, Smed-hannan, och hans dotter, Smed-Annan, är mig välbekanta.

En annan böss-smed var August Möllare, bosatt strax inom gränsen i Långasjö vid kvarnen i Piggsmåla. Jag hittade som yngling hemma en bösspipa till en mynningsladdare, borrad av August Möllare, och jag lät reparera den - sätta dit lås och kolv - hos en bössmakare,

bosatt i Luvön, en halv mil från mitt hem. Bössan blev utmärkt reparerad av honom - han hette Flinka-Johan - men sedan sålde jag bort vapnet till en bekant. Flinka-Johan sysslade också med att laga alla slag av klockor och ur, och i detta var han ovanligt säker, efter vad folket som anlitat honom betygade. Det är bortåt 30 år, sedan han dog, och nu har alla de nämnda böss- och klockmakarna skattat åt för gängelsen.-

Smederna i denna ort har helt ägnat sig åt hemsmide, d.v.s. arbetat blott för den egna bygden, men det fanns för några decennier sedan också smeder, som vid sidan av hemsmidet arbetade med att tillverka yxor, spadar, hackor samt portar av järn för avsalu på marknaderna i orten. En sådan var bl.a. Dahlström i Brunamåla, Långasjö.

De gamla smederna inte bara skodde hästar och oxar utan smidde även både hästskorna och oxskorna samt söm och broddar. Dängel och hans son hade t.o.m. ett "sko-stall", en anordning, där man kunde snöra omkull bångstyriga hästar, då de skulle skos. Vi hade ett sto, som aldrig kunde skos annat än i skostallet, men till slut ledsnade både far min och Dängel, och sen fick stoet lufsa barfota. Då hon blev till



åren, kunde man sko henne på framhovarna, men bakbenen tålde hon inte alls skor på.

V Ä V N I N G .  
=====

Vävnadskonsten var allmänt utbredd i våra orter, och vävstolarna fick inte vila sig varken sommar eller vinter. Då jag växte upp i ett gammalt bondehem i Vissefjärda socken, såg jag hur mor och mina äldre systrar alltid satt i vävstolen, bittida som sent. Det vävdes handdukar och lakan, mattor, huvuddukar och andra dukar, näsdukar och klänningstyger, manfolkstyg till helg och vardag, ja, t.o.m. band till strumpeband och förklädesband, de senare dock i särskilda små bandvävstolar. Mycket bomullsgarn köptes för vävningen som varp, och för att spara pengar köptes otvinnat garn. För att detta som var skört skulle hålla under arbetets gång doppades det i en lösning av lim och vatten. Inslaget, "övet", var nästan alltid hemmaspunnet, såväl av län som ylle. På senare tider skickade man av ull och stickylle (opp-  
rev), när man skulle väva ylletyg till klänningar och kostymer.

Många gummor satt i sina stugor och vävde året om, och sedan var det försäljare, som gick omkring i byarna och sålde tillverkningarna.

ACC. N:R **M. 10565: 49.**LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

Vanligtvis var det gummor, som sålde, förkläden, huvuddukar och smärre borddukar och som dessutom försålde t.ex. vetekakor, julkakor, samt karameller. En dylik var Greva-Fia, en annan Kak-Siljan. De försörjde sig på detta och med vad de därjämte fick av givmilda bondmoror. Någon vidare vävning för avsalu blev det inte här i bygden, där nästan alla vävde tillräckligt för eget hushåll.

## DIVERSE ARBETEN.

=====

En artikel, som för hundra år sen var i ropet, var äskor. Sådana var gjorda av en tunn sidospån av trävirke, fäst på bottenbräda av oval form, och den hade sedan ett lock av en tunn bräda. Äskan målades sedan med en grundfärg, vanligen ljusblå, och på den påmålades granna blommor. På locket målades också ägarens initialer. Äskorna var mycket använda som matsäcksförvaring av skolbarnen, och när man körde till stan eller marknaden, hade man tilltugget till brännvinet i en äska. De som användes av skolbarn var små och de övriga stora. En av mest bekanta äskmakarna, trots att han bodde i Blekinge, dock inte så långt från smålandsgränsen, var Målar-Håken, ett stort original och samtidigt en mästare i facket, både att måla och att snickra äskor.

Ett yrke på utdöende är att täcka halmtak, beroende på att man numera övergått så gott som allmänt till spåtak, tak av ler- eller cementaktegel samt eternittak. Ännu finns det dock en ladugård på 25, som har tak av råghalm, bl.a. hemma på min fädernegård.

I min barndom hade vi en som täckte halmtak, och han hette Johannes. Öknamnet var dock Snarva-Johansen. Hans far hade binamnet Snarven, därför att han snörvlade och "snuffsade". Han höll på med sitt yrke tills han var de 80 men är död sedan 40 år tillbaka. Medan han drev yrket, lärde han upp ett par andra i orten, vilka ännu lever och arbetar med täckning, nämligen Adolf Johansson i Pellamåla och Oskar Petersson i Prämboda, båda från Långasjö socken men helt nära intill Vissefjärda. Endast ett verktyg hade de, nämligen täckspaden. Med den jämnade de taket, d.v.s. halmen, sedan den brets ut. Efter jämnandet lades raftarna på, vilka surrades fast med vidjor vid takstängerna. I st.f. vidjor har man nu galvaniserad järntråd. Efter det taket var täckt, klippte man av utstående halmpipor med en vanlig ull- eller skräddarsax. Överst på ryggåsen lades ryggningen, halmboss, vilken fasthölls av ryggaträ jämte stänger, lagda på dessa.

I Stångsmåla, Vissefjärda, bodde en torpare, som hette Karl Davidsson men på vardagsspråk benämndes Kal-Davet. Han var fattig, ty han var blott diversearbetare, sysslade med vedhuggning o.d. Jag var som liten i stugan, han och hans gumma samt en syster bodde i. Där var mörkt och trångt, och de hade hönsen inne i boningsrummet. Då jag var där satt en höna uppflugen på vävstolen och kacklade.

Kal-Davet högg bl.a. s.k. famnaved. På rot fick han i hugglön 75 öre per famn: en famn innehöll över tre kbm, och han högg inte mer än  $\frac{1}{2}$  famn per dag, åtminstone vintertid, så det blev dålig förtjänst. Han gumma vävde samt spann åt bönderna. På kvällarna sysslade gubben med att göra kvastar, för vilka han fick 12 öre st. Han gjorde väl en eller högst två för en kväll. Riset hade han då huggit i förväg hos bonden, där torpet låg. Till halmtakstäckning sade jag här ovan, att det förr brukades vidjor, som var av björk, för att binda fast halmen med vid takstängerna medelst raftar. Sådana vidjor gjorde Kal-Davet om vintrarna, buntade dem - var bunt innehöll 100 st. - samt sålde till bönderna för 25 per 100. De torkades, och innan man skulle använda dem, lades de i blöt i en bäck e.dyl. På somrarna dagsverkade

ACC. N:R **M. 10565: 52.**

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

hos sin husbonde samt även vid andra tillfällen, när det behövdes, och först och främst hos honom skulle han hugga famnved, gärdsel och stakar m.m. Han gärdade även gärdsgårdar, och för sådant hade han 3 öre för famnen (nära 2 meter). Priset höjdes senare, men mer än 5 öre famnen lyckades han aldrig få.

Jag var omkring 12 år, då Kal-Davet råkade ut för en olycka. Han var oppe i ett hult långt från sitt hem, ensam, då han fällde ett träd så olyckligt, att han fastnade i kläm mellan marken och detta både med huvudet och kroppen. Han lyckades efter många timmars skrikande mot kvällen göra folk uppmärksamma på sin belägenhet, men då han räddades var han nästan död. Han kryade dock på sig, men på grund av att huvudet suttit så länge i kläm, hade han blivit blåsvart i ansiktet, och denna kulör satt i i flera veckor.

Hemma i mitt hem hade vi en döv dräng vid namn Aldo. Han var så gott som stum också, men han kunde säga några ord. Bl.a. hade han hört att det fanns människor, som hade svart hudfärg, negrer. Dem kallade Aldo för "Schvarta pojka". Efter det Kal-Davet hade blivit blå i synen var Aldo i vår hage och gjorde någonting. I hagen intill gick

gubben Kal-Davet, men det visste inte Aldo om. Om en stund kom K.-D. gående och tänkte se, vad Aldo gjorde. Eftersom han var döv, märkte han inte den besökande, förrän han var alldeles inpå. Då Aldo nu vände sig om och skådade den i ansiktet vanställde K.-D., blev han alldeles utom sig av förskräckelse och springer under ropen: "Scharta pojka, scharta pojka!" Han trodde fullt och fast att han hade sett en neger, som han hade "hört" talas om var farliga och åt opp folk. Senare fick han reda på att det bara var K.-D., som han benämnde "Pojken med det stora huvet".

I både Vissefjärda och Långasjö socknar fanns det i min barndom kopparslagare, nämligen i Klättorp, Vissefjärda, en vid namn Widman, och i Långasjö ett par bröder Floderström. Båda kopparslagerierna är sedan länge försvunna, det i Vissefjärda slutade opp tidigast. Annars var de för 50 år sedan i sin glans dagar: alla hushåll skulle ha kopparkärl av skilda slag, dessa skulle då och då förtennas, och allt detta skulle kopparslagaren göra. Visserligen gick förtennare på luffen och utförde arbetet i byarna, men de var ofta skojare, som gjorde sin sak både slarvigt och dyrt. På marknaderna for dessa kop-

parslagare alltid med sina alster, och det var rejäla don, som utgick från deras händer. Nu har koppar mera kuriositetsvärde, kopparkärlen har utträngts av aluminium, emaljerat gods samt i senaste tider av det rostfria stålet. Men i gårdarna har man kvar sedan "den gamla goda tiden" alster av kopparslagarnas handaflit, både kaffepettrar, mjölkkrukor, bunkar, kittlar och pannor, fast de inte användes utan klär väggarna. Det var ju besvärligt med kopparkärl, både att putsa och hålla snyggt samt att ha i sådant skick, att man inte blev förgiftad av ärg i maten. Det är därför inte alls underligt, att kopparsakerna ställdes undan, när andra, mindre hälsovådliga metaller användes att göra husgeråden utav. -

Att ha får "till låta", d. v. s. ha del i får och deras avkastning, var synnerligen vanligt för fattigt folk ungefär för 50 år sedan. Då inköpte en torpare eller backstugusittare ett får, som han hade hos en bonde både sommar och vinter. Alla lamm, som fåret fick, samt ullens delades lika mellan fårägaren och bonden. Somliga kunde ha flera dylika får och fick på så sätt utan besvär både ull och kött. Även bikupor brukade lämnas ut till skötsel och vård som "låta-bin". "Låta-pojkar" och "låta-däkor" kalades de gossar och flickor, som uthyrdes av kommunen.

Gårdfarihandel och annan handel.  
=====

I min barndom samt långt senare sysslade en del personer med att gå omkring från by till by och sälja diverse saker. Först kan då nämnas sådana i orten, vilka sålde kakor och karameller: Anna-Silja och Greva-Fia höll på med sin "rörelse" i många år, till stor glädje för alla barn, som voro förtjusta, när de såg kakkäringarna komma och letade fram sina slantar för att köpa godis. En son till förut omnämnde träskomakaren Carl Johan Karlsson, Fågelsjö, gick en tid och sålde vetebröd. Som betalning tog han mot inte bara pengar utan också ägg, som han sen sålde i staden.

Några gubbar gick omkring och samlade lump, svinhår och tagel. Av dem kan nämnas Derren - hans namn var annars Petter Gustaf i Plaggebo - vilken enbart samlade lump av alla slag. Ofta drog han en liten kärra, på vilken han lastade säckarna, en vintertid en drög. Öknamnet hade han erhållit för han led av spasmar och danssjuka, så när han gick, baglade han som en drucken. Han blev också tagen av polisen i Karlskrona en gång, då han var inne med lump, i tro att han var berusad. Men då han efter en natt i kurrän fortfarande på morgonen var lika "full", förklarade den



stackars gubben:"Ja a int fula,ja a sa voan kapade!"Och så blev han släppt,men polisen blev åtskilligt konfunderad. Derren var ganska humoristisk,och t.ex. när han frågade mororna,om de hade lump att sälja men fick nekande svar,sa han:"Sälj särken,så blir dä pengar å!"

En annan gubbe hette Sammel med öknamnet Orre.Sammel Orre köpte opp inte bara lump utan också tagel och svinhår.Dessutom hade han en kramlåda med sig och sålde småsaker,såsom sytråd,nålar,tvålar,skosvärta,kaffebönor,topp-,kak- och bröstsocker osv.För det metsa hade han en säck,som han hade alltsammans i.Den var så beskaffad,att den var hop-sydd i bägge ändar med ett sprund på mitten:i den ena änden hade han det inköpta lagret av lump m.m.,i den andra sin kramlåda.När han bar säcken,snodde han ihop den på mitten samt hade hälften fram och hälften bak.En gång kom han genom vår by.Grannen hade en hund,som alltid skällde på Orren.Då sa soldaten Almkvist,en riktig spjuver,till Sammel:"Den hära hunden är så arg på fågel!"Men då skrattade inte Sammel utan gick muttrande sin väg.Ibland drog Sammel en kärra,på vintern en liten drög.Sin lump sålde han till Lessebo,dit han drog landsvägen,då han fått ihop ett lager av lump.Han var efterlängtnad av både husmödrar

och barn, av de senare för han sålde bröstsocker och polkagrisar.

Några bönder drev kreaturshandel, köpte oxar, som såldes levande till slaktaren, samt kött och fläsk. Med det inköpta for de sen till Karlskrona. Oxarna drevs landsvägen. Man band ihop fyra oxar tillbreds, som kördes, och så hade "oxfösaren" två-tre ihopbunda, som leddes efter. För det hade de i betalning av oxhandlaren 1 kr per styck. När de avlämnat oxarna i stan reste de med tåget hem (sedan järnvägen byggts), därförut var oxhandlaren med med skjuts, och då fick de åka med honom på hemvägen. Många dylika bönder tjänade sig förmögna genom kreatursaffärerna, särskilt innan de blev för många. Sedan bönderna nu på de senare åren organiserats i slakteriföreningar, har den privata handeln med slaktdjur upphört.

#### SKOGSARBETEN OCH ANNAT.

=====

Idenna trakt, genuin skogsbygd, har skogen sedan gamla tider hett bönderna inkomst, kanske förr mindre än nu. Många småbönder, torpare och backstugusittare samt deras barn åtog sig arbete i skogen av alla de slag, när bonden-skogsägaren själv och hans folk inte själv hann med det. Först kan nämnas ruka: det arbetet bestod i att innan skogsavverkningen skedde eller för svedjandet högg ner alla grenar till manshöjd

på träden och de större enbuskarna, som kunde duga till gårdsgårdsstakar, allt övrigt höggs ner och fick ligga. För dylikt arbete hade man både yxa och s.k. rukkniv, och betalningen var i min barndom 50 öre per skäppland (omkr. 800 kvm). Året efter skedde så avverkningen, varefter det avverkade: stockar, props, ved, gårdsle och stakar fördes bort. Nästa vår tog man och tände på "rösslen", varefter man på våren hackade ner potatis och samma år på hösten efter potatisupptagningen besådde med höstråg, i vilken insåddes timotej.

En skogsprodukt, som förr avverkades mycket, var läkter. Till dem användes endast unga granar och tallar: dimensionen var i allmänhet endast  $1\frac{1}{2}$  tum i topp vid en längd av 12 alnar. Dessa läktbärlingar, som träden kallades, höggs till med skrädyxa på två motliggande sidor samt avbarkades på de kvarvarande kanterna. En duktig huggare kunde hinna med 3 tolf-ter läkter per dag och fick 16 skilling per tolf eller för tre tolf-ter en riksdaler. På 1860-talet körde man läkterna till Karlskrona, där de såldes till dels varvet, dels till upphandlare, som skickade dem vidare, t.ex. till Skåne, där man hade dem till stängsel å betesfälten. Då man tidigast lagade till läkt, högg man till dem lite grövre samt klöv sedan dem med kransåg i två. Men detta minns inte jag, men min far talade om det.

M. 10565:59.

De avverkade läktämnena var väl bara 20-25 år gamla, varför det var synnerligen stort skogsfördärv att avverka på det sättet. Även i min barndom till långt fram på 1900-talet högg man gott om läkter, men nu är det så gott som alldeles bortlagt.

När man lejde folk att hugga stakar och gärdsel, både rundgärdsel och klyvgärdsel, betalade man per 100 st. För stakar betalade man 25 öre hundradet och för gärdsel det dubbla. Det måste vara fortfärdiga huggare, om de skulle kunna tjäna en krona om dagen med detta arbete. Lite bättre betalades de, som högg sparrar (bjälkar), då det ansågs mera kvalificerat än hugga läkt.

Somliga förtjänade lite till sitt uppehälle med att gärda gårdsgårdar, vilket betalades per famn. Vanliga priset för 50 år sedan var 4 öre famnen. Man använde alltid vidjor av gran eller en, som sveddes i en eld, således användes inte i förväg gjorda hankar, som bruket var i Blekinge. De arbetare som kunde sätta opp bastanta gårdsgårdar, var högt i ropet och eftersökta. Gårdsgården skulle vara så stadig, att om man ristade på den, skulle inte en femöring, lagd på gårdsgården tre stakpar ifrån, falla ner. En duktig stängslare var en gubbe, som hette Joel. Jag kommer särskilt ihåg honom, då jag ofta var med och svedjade vidjor åt honom.

M. 10565:60.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsfor-  
sning vid Lunds universitet

Arbetet utfördes från våren till hösten, och Joel gick alltid barfota. Det var märkligt med honom, för ringfingret och långfingret på båda händerna var sammanväxta med varandra i hela sin längd, likaså motsvarande tår på fötterna. Det var som om han haft simhud mellan fingarna och tårna. Något obehag eller hinder av sammanväxningen hade han nog inte varken i arbetet eller annars.

Många småbönder och andra i orten gick till bönderna och odlade, både åker och mosse. Min far hade flera sådana att arbeta åt sig på 1870-talet, och gårdens areal av odlad mark mer än fördubblades. Mest skedde det genom odling av mossmarker, dels vid sjöstränderna, dels kärr ute i skogsmarkerna. Vid odling av all slags mark betalade bonden för skäppland eller tunnland. Vid mossodling hade man en stor, vass hacka samt yxa, vid odling på fastmark hackor, spadar, spett samt grova stänger, som man bände upp större stenar med. På den tiden hade man inte dynamit, och krut användes sällan, varför man tog bort bara de mindre stenarna. De upptagna mindre stenarna bars bort av två man på en stenbår, andra rullades med en rullbår på slanor, som fick tjänstgöra som "räls", samt lades vid sidorna av odlingen. Här lade man sedan stenmurar, helmurar eller halvmurar. På halvmuren

hade man dessutom en vanlig gårdsgård, fast lägre än den vanliga. Hundratal famnar sådan stenvägg lades kring åkrarna på min fädernegård och ligga där till nytta i evärdlig tid.

Efter det man odlat mossar, måste dessa med jämna mellanrum också dikas. Därmed sysslade några karlar alltid sommartid. Det var tungt arbete, detta liksom odlingsarbetet, samt betalades inte över sig. Men det var också gott om arbetskraft den tiden, och det var därför som arbetet i regel blev underbetalt.

På grund av att man så flitigt svedjade i markerna, blev det också ovanligt gott om skogsbär av alla slag. Både lingon, blåbär och smultron förekom i mängder. Nu är det nästan omöjligt att här plocka vare sig det ena eller andra slaget av bär, då svedjandet är alldeles ur bruk. Men i min barndom var det annat. Många skaffade sig genom bärplockning, särskilt samlandet av lingon, god inkomst, och här kunde även barnen tjäna en icke föraktlig slant till uppehållet. Jag minns att jag och mina syskon på en dag plockade lingon i skäppvis, och på kvällen kom far och hämtade hem dem med häst och "ryss". Lingonen harpades på logen samt såldes sedan i handelsboden till ett pris av cirka 10 öre litern. Lingonen var avsedda

att exporteras till Tyskland. Smultron plockades också i stora kvantiteter och sålde man dem, fick man hela 25 öre för en kanna (nära 3 liter). De fattiga kunde för en kanna smultron få krukan med sig hem full av mjölk eller rågmjöl som betalning.

Långt ute i oxhagarna långt från gårdarna brukade man leja folk som ville svedja till hälften. De skulle då ruka och fälla skogen samt bränna och hacka ner potatisen, så rågen och kratta ner den, skörda såväl potatis som råg, alltså göra allt arbetet. Bonden släppte till hälften av utsädet, den andra halvdelen av arbetaren. Detta kallades att ha bränna "till hälften". I sjöarna fanns mycket fräken, som man noga tillvaratog. Han inte bonden själv med denna slätter, så var det folk, som slådde det till hälften. Bonden gjorde intet arbete, den andre allt, så delades skörden lika. Dylikt "till hälften" har jag omtalat tidigare i fråga om skalning av granbark.

En del småbrukare och torpare m.fl. gick på vintrarna hos bönderna och slagträskade. Oftast tröskade man bara otta, d.v.s. från kl. 2-3 till dager. Sen var man i skogen om dagarna. Tröskningen varade på så vis hela vintern. För en otta betalade man för 75 år sedan 8 skilling = 17 öre. Tröskade man hela dagarna med slaga, var förtjänsten 16 skilling om dagen.

Men alla arbetarna hade dessutom maten, vid ottetröskning en bit innan man slog slagan i logen samt frukost efteråt. Vid heldagströskning var det 4-5 mål per dag. Längre fram började man tröska med tröskverk, vilket drogs för hand. Verket ägdes av en bonde i vår by, och så lejde han ut det samt var själv med som matare. Att "dra verket" var mycket tungt arbete, så dessa arbetare tog en krona om dagen samt födan på stället. Fyra man i kryckorna behövdes, men då gick det med kläm och fart. Till måltiderna skulle spenderas brännvin, vilket inte var vanligt vid slagtröskning.

Vi hade en liten bonde i byn, som alltid var hos oss och ottetröska- de. Han snålade på maten hemma, varför han kom redan vid 12-1 på natten, ty han ville ha mat. Men han fick sitta vid spisen ett par timmar, innan man gick ut på logen.

En hel del yngre, både bönder och andra, reste i slutet av 1800-talet och början på följande sekel ut som rallare, de som inte reste till Amerika. När de rest några somrar på sådant arbete, om de sparat bra, kunde de i regel köpa sig en liten gård eller betala sina skulder, om de redan hade hemman. Som synes av min skildring, var smålandsfolket träget och arbetsamt sparsamt och närigt, men så redade de sig också, även om det var dåliga ti- der. Sätt en smålänning på en klippa i havet, och han reder sig, ge honom också en get, så blir han rik, säger ett känt ordstäv. Och det ligger för visso rätt mycken sanning i detta.-



Till FOLKLIVSARKIVET, L u n d .

Fick i dag Eder försändelse med papper och kuvert, för vilket jag tackar. Jag tackar även för Eder uppskattning och Edra vänliga ord o uppteckningsarbete. Edra anvisningar ang. ifyllningen av arken har jag märkt och tagit ad notam.

Angående sagesmän, så har jag inga andra att uppgiva än min far, mansägaren August Gustafsson, Fåglasjö, Vissefjärda, samt min mor Botilla Gustafsson, f. Nikolausson, dito. Hon var född d. 26/9 1855, död 1931, bömd från Mörkamåla, Eringsboda socken, Blekinge. Min far var född 1845 i På och innehade fädernegården. Död 1907.

Innan jag började med uppteckningar för nder räkning samt N. Mus hade jag i över 30 år medarbetat i ett flertal ortstidningar samt ävson Sång i tidskrifter och i huvudstadspressen. Detta arbete tyckte jag gamla dar blev för hektiskt, varför jag trivs med det lugna upptecknirbetet, som jag kommer att fortsätta, om jag har hälsan. Sänder här några och skall ytterligare låta höra av mig.

Pellamåla skola, VISSFJÄRDA den 29/1 1948.

V. g. v.!

Med utm. högsaktning  
G. A. Hallan

P.S.

File labelled for page 1 in "Hermann's journals" as  
"Moose & Interlopers". On Oct 20 found the log which  
was a letter, ten pages. Had previously been log was taken  
on 1946, p. 5 in "Interlopers". 3/6 also taken from Interlopers  
Hermann's log: V. 9. log taken from Interlopers & labelled  
Interlopers on "Interlopers etc. materials".

H. S.